

„SOORTE” EN „SIEL”

In verband met diskussies oor onderwerpe soos Skepping en Evolusie, die verskil tussen mens en dier, word deur mense wat in hierdie probleme belang stel, maar geen studie gemaak het van die oorspronklike tale van die Heilige Skrif nie, skerp en met aandag gekyk na wat nou presies in ons Afrikaanse vertaling staan. Daarom moet die vertaling baie korrek wees sodat die diskussies nie vertroebel word deur 'n vertaling wat tot verkeerde gevolgtrekkings kan aanleiding gee nie.

My aandag het geval op twee woorde in die Afrikaanse vertaling van die eerste hoofstukke uit Genesis wat miskien wel tot verkeerde gevolgtrekkings aanleiding kan gee. Dit is die woorde „soorte” in Gen. 1 en „siel” in Gen. 2 : 7. Vandaar die eenaardige opskrif bo hierdie artikel.

In die eerste plek dan 'n opmerking oor die woord „soorte”.

Hierdie woord kom voor in die uitdrukking „volgens hulle soorte” in Gen. 1 : 11 en 12; verder in vers 21, 24, 25. In al hierdie tekste word hierdie uitdrukking nie in presies dieselfde sin gebruik nie. In vers 11 en 12 is die uitdrukking 'n bepaling by „vrugte dra” of by „saad gee”. In vers 21, 24, 25 is die uitdrukking 'n bepaling by „God het geskape” (vers 21) of by „Laat die aarde voortbring” (vers 24) of by „God het gemaak” (vers 25). Ook in vers 11 en 12 is dit verdedigbaar om „volgens hulle soorte” te neem as bepaling by „voortbring”. Deur die woordplaatsing in die Afrikaanse vertaling het die verskil van die bepalende waarde van die woorde „volgens hulle soorte” in vers 11 en 12 aan die een kant en vers 21, 24, 25 aan die ander kant prominenter geword as in die oorspronklike die geval is. Ons bepaal ons egter maar tot vers 21, 24, 25. In hierdie verse is dit in elk geval duidelik dat seediere en ander waterdiere en voëls (vers 21) en landdiere (vers 24) is *geskape* (vers 21) of *voortgebring* (vers 24) of *gemaak* (vers 25) „volgens hulle soorte”.

Dit wat betref Gen. 1. Die uitdrukking kom nog voor in Gen. 6 en 7 in verband met die populasie van die ark. Verder kom die uitdrukking voor in Lev. 11 : 14—16, 19, 22, 29 en Deut. 14 : 13—15, 18 in verband die opsomming van reine en onreine diere. En dan ook nog in Eseg. 47 : 10.

Die woord „soorte” is die vertaling van die Hebreeuse woord

„mien”. In al die bogenoemde tekste waarin in Afrikaans „soorte” staan, staan in Hebreeus „mien” en verder kom hierdie woord in die Ou Testament nie voor nie. Bogenoemde tekste is dus voldoende materiaal voor ons ondersoek.

Hoewel etimologie nie die beslissende woord spreek nie (verba usu valent), behoort die etimologie tog seker tot dié faktore wat by vasstelling van woordbetekenis in aanmerking geneem moet word.

Die woord „mien” is afkomstig van ’n radix m-j-n wat „om te kerf; sny; versin, uitdink, verdig” beteken. ’n Ander woord van hierdie selfde woordwortel afkomstig en wat ook in die Ou Testament voorkom is „temoena” (ek onderstreep die gemeenskaplike wortelletters); dit beteken: gestalte, vorm, verskyning (Num. 12 : 8), gelykenis (Ex. 20 : 4).

Ons wil nou eers sien hoe hierdie woord „mien” in ons eeu en die vorige in gesaghebbende woordeboeke vertaal word. Die volgende gegewens staan tot my beskikking:

G. B. WINER (Lexic. Hebr. et Chald. 1828) mien = forma, species (Art).

J. FÜRST (Hebr. u. Chald. Hwb. 1857) mien = Abscheidung, -trennung; dah. Art, Gattung, Geschlecht; d.h. was sich v. andern unterscheidet.

C. SIEGFRIED u. B. STADE (Hebr. Wb. 1893) mien = Gattung, Art.

GESENIUS-BUHL (Hebr. u. Aram. Hwb. 1915) mien = Art.

L. KOEHLER (Lex in V.T. Libros. 1953) mien = Art (naturwissenschaftliche Spezies).

Vervolgens wil ons sien hoe „mien” vertaal is in ou vertalings.

Septuagint. in Gen. 1 : 11: „kata genos”.

in Gen. 1 : 21: „kata gene” (meervoud! Die woord „mien” staan egter altyd in die enkelvoud!)

Vulgaat. „juxta genus suum”; in Eseg. „plurimae species”.

Statevertaling: naar haren (zijnen) aard (sonder ’n kanttekening).

In nuwere vertalings:

Leidse Vertaling: naar hun (zijn) aard, maar in Gen. 6 „soort” (dus inkonsekwent).

N.B.G. „naar zijn (hun) aard”.

Verder kom die uitdrukking „volgens sy soorte” voor in Lev. en Deut., maar dan nie van groepe van diere maar van ’n enkele eksemplaar bv.: Lev. 11 : 14, die valk volgens sy soorte. Sien verder die bogenoemde tekste. Nie agter elke diernaam staan „volgens sy soorte” nie, net agter sommige, maar tog nie willekeurig nie, want „kraai” en „reier” het dit èn in Lev. èn in Deut.!

Die gebruik van die uitdrukking „volgens hulle soorte” in

Eseg. 47 : 10 kan gelykgeskakel word aan die gebruik daarvan in Genesis.

Wat kan ons nou aflei uit die volledigheidshalwe wat breër opsomming van die feitemateriaal insake woordgebruik? Dit dat die woordeboeke van hierdie en die vorige eeu in hulle betekenis-aanduiding van die woord „mien” oorwegend gebruik maak van woorde soos species, Gattung, Art. Sou hiervoor ’n verklaring te vinde wees? Ons kan slegs gis en wel die volgende. Al die genoemde woordeboeke is geskrywe nadat Linnaeus in die 18e eeu gekom het met sy rangskikking van die lewende wesens. Hy onderskei soos volg: Phyla, Classes, Ordines, Familiae, Genera, Species, d.w.s. stamme, klasse, ordes, families, geslagte, soorte. (Die onderskeiding skry voort van die grotere groep na die kleinere). As ons nou gis dat die opstellers van die woordeboeke vir „mien” die woord Gattung of species (Art) gekies het onder invloed van die toe gloednuwe en indrukwekkende dispoisie van Linnaeus dan word ons in hierdie vermoede buitengewoon gesterk deur Köhler wat mos sy vertaling „Art” nader aandui as „naturwissenschaftliche Spezies”. Vertalings wat ouer is as Linnaeus doen dit nie, soos uit die oorsig blyk. (Behalwe die Vulgaat in Eseg. 47). In nuwere vertaling kan „soort” geld as vertaling van species. In die Afrikaanse vertaling trek die woordjie „soorte” wel besondere aandag omdat sowel die Leidse vertaling as N.B.G. nie van die Statevertaling („aard”) afgewyk het nie.

As iemand nou op die voetspoor van Köhler, wie se woordeboek vandag nog die mees gesaghebbende is „mien” met „soort” vertaal — wat gebeur dan eintlik? Dan is aan ’n woord wat duisende jare ouer is as Linnaeus ’n betekenis opgedring wat sy oorsprong vind in ’n natuurwetenskaplike onderskeiding uit die 18e eeu na Chr. Maar ook sonder om doelbewus Köhler te volg is aan die gebruik van die woord „soorte” ’n gevaar verbonde. Die gewone woordjie „soort” wat onder „gewone mense” die gewone betekenis van soort, verskeidenheid het (bv. allerlei soorte huise) is deur Linnaeus belaa met ’n spesifieke betekenis, wat nie altyd toepaslik is nie, maar onbewus toepaslik gemaak word in gevalle waar dit nie behoort nie. Met swaarbelaaide woorde moet ’n mens altyd versigtig wees, want terwyl die spreker dit „gewoon” bedoel, kan die hoorder spesifieke bygedagtes kry.

Köhler het dit opsetlik so bedoel. Hy sê eintlik: God het die diere geskape volgens die klassifikasie van Linnaeus! Dit is niks anders as ’n anachronisme nie.

Nou het in ons Afrikaanse vertaling die woord „soorte” ook ingekom. Waarskynlik het die vertalers dit gedoen op die voetspoor van die woordeboeke wat hulle natuurlik ook geraadpleeg het.

(Van Köhler — 1953 — het hulle seker nog geen gebruik gemaak nie). Nou beteken die gebruik van die woord „soorte” nog nie dat die vertalers daarmee die spesies van Linnaeus bedoel het nie. Ek dink selfs dat hulle dit nie bedoel het nie! Intussen het hulle tog die natuurwetenskaplik swaarbelaaide woord gebruik! En al het hulle nie aan Linnaeus se klassifikasie gedink nie — die moderne leser kan daaraan dink, die leser van vandag wat studie maak van die verhouding tussen wetenskap en openbaring en sy Bybel noukeurig gaan lees. Hy kom nou voor die vraag te staan: Sê God hier in sy openbaring dat Hy die diere geskape het volgens dieselfde spesies wat ons leer ken het deur die onderrig van Linnaeus?

U vra, is dit dan so erg?

Ja, dit is vandag taamlik erg!

Om die volgende rede.

In die tyd van Linnaeus was die wetenskap van oordeel dat soorte (spesies) onveranderlik was. Bekend is die uitspraak van Linnaeus: „Er zijn zoveel soorten te onderscheiden als er in den beginne door God verschillende vormen geschapen zijn.”

Nou gee die woorde: God het die diere geskape volgens hulle soorte, ook die indruk dat daardie soorte onveranderlik is. Des te gemakliker het die identifisering van die „gewone” woord „soort” met die natuurwetenskaplike term „soort” kon plaas vind.

Maar teenswoordig leer die biologie dat die soorte wel veranderlik is. Of die biologie reg is weet ek natuurlik nie. Maar die bioloë sê so en hulle word geglo! Hulle volgelinge sê dan: Maar dan is die Bybel wat laat voorkom dat hulle veranderlik is, verkeerd! Dan ontstaan daar ’n konflik tussen wetenskap en openbaring sonder dat dit nodig is. Die konflik is daar net tussen wetenskap en ’n bepaalde eksegeese van die Heilige Skrif, ’n eksegeese wat nie as juis hoef aanvaar te word nie.

Ek merk dit nie op om die paadjie vir die Evolusieleer skoon te veeg nie, maar alleen om struikelblokke vir ’n mekaar-verstaan uit die weg te ruim.

Hoe moet ons dan „mien” vertaal?

In die eerste plek is in Afrikaans die meervoudsvorm „soorte” opvallend (sien bo!). Beter: volgens hulle soort of is die meervoudsvorm opsetlik gekies om die gedagte aan verskeidenheid te beklemtoon? Nou sou soort wel kan bly staan indien iedere leser maar wis dat hier soort bedoel word in die gewone betekenis van die woord, nl. verskeidenheid, gevarieerdheid van verskyningsvorme (m-j-n). Dit blyk duidelik uit die tekste uit Lev. en Deut. Daar was blykbaar baie soorte valke. Dat hierby nie aan spesies te dink is, is duidelik. Die Septuagint vertaal hier dan ook met „kata ta homoia”, „volgens die gelykes”.

Maar die moderne leser is hom nou eenmaal hiervan nie bewus nie. Daarom sou dit miskien tog beter wees om die woord soort nie te gebruik nie. Die eenvoudigste weg is om tot die Statevertaling terug te keer. Dan is tegelyk die aanvegbare meervoudsvorm vermy. Ook kan oorweeg word om „mien” te vertaal met „verseidenheid”. Hiervoor is, soos gesê, etimologiese gronde.

En nou ’n opmerking oor die woordjie „siel” in Gen. 2 : 7. Die woord „siel” kom daar voor in die berig van 7b: So het dan die mens ’n lewende siel geword.

In verband met die voorafgaande mededeling dat God in die neus van die uit die stof van die aarde geformeerde mens die asem van die lewe (nisj-mat chajjiem) geblaas het, ontstaan in ons gedagtegang allerlei menings en vermoedens oor die wese van die mens en die onderskeid tussen mens en dier. Die woordjie siel speel daarby ’n groot rol.

Maar die woord „siel” is daar wat ek wil noem ’n „vertalingsprodukt” wat op andere plekke agterweë bly.

Die ander plekke is Gen. 1 : 20, 21 en 24. Daar sê God dat daar „lewende wesens” moet kom. Hulle heet in Hebreeus: nèfèsj chajjah. In Afrikaans vertaal met lewende wesens. Maar dieselfde woorde staan in Gen. 2 : 7! Daar staan dat God in die mens die nisj-mat chajjiem blaas en dan word hy „nèfèsj chajjah”. Maar hy is nie die eerste nèfèsj chajjah. Die diere was dit alreeds. Dieselfde woordkombinasie wat in Gen. 1 vertaal word met lewende wesens, word in Gen. 2 vertaal met lewende siel! Dit wek misverstand. N.B.G. het in beide tekste „levend wezen”. ’n Mens kan ook in beide tekste lewende siel vertaal. Maar die gelyke uitdrukking in Hebreeus moet ook gelyk vertaal word. Ongelyke vertaling gee aanleiding tot allerlei spekulasies waarvoor daar geen grond is nie.

Ek bedoel natuurlik nie om te handel oor die siel van die mens nie, en ook nie oor die verskil tussen mens en dier nie. Ek bedoel geen antropologie of psigologie en in die eerste helfte van hierdie artikel geen biologie nie. Ek bedoel alleen om sake *literêr* suiwer te stel, sodat antropoloë en psigoloë en bioloë uit ’n bybelvertaling geen verkeerde gevolgtrekkings maak nie.

P.U. vir C.H.O.

J. H. Kroeze.